https://doi.org/10.32849/2409-9201.2025.25.20

УДК 347.1 UDC

ЮРИДИЧНІ ОСОБИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА ЯК СУБ'ЄКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Володимир ПРИМАК

доктор юридичних наук

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України (Київ)

PUBLIC LAW LEGAL ENTITIES AS THE SUBJECTS OF SOCIAL MARKET ECONOMY

Volodymyr PRYMAK

Doctor of Law Sciences

Academician F.H. Burchak Scientific Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of the NALS of Ukraine (Kyiv)

https://orcid.org/0000-0002-9054-5017

У представленій статті розглядається правовий статус і каталог організаційно-правових форм юридичних осіб публічного права загалом, а насамперед тих з них, які створюються з метою провадження комерційної або некомерційної господарської діяльності.

Йдеться про спробу законодавчого позбавлення держави і територіальних громад можливості створення організацій, націлених на систематичну участь у підприємницькій діяльності в публічному інтересі своїх засновників. Такого роду законодавчі зміни здатні негативно позначитися на ефективності правового забезпечення соціального спрямування економіки, якщо тільки законодавцем не буде запропоновано альтернативні організаційно-правові гарантії сталого задоволення інтересів держави і суспільства, територіальних громад та індивідуальних інтересів фізичних осіб – споживачів. При цьому згадані гарантії мають бути незалежними від дієвості приватноправових (ринкових) і адміністративно-правових (ліцензування, оподаткування, контроль і нагляд з боку уповноважених органів державної влади і місцевого самоврядування) стимулів до провадження соціально орієнтованої господарської діяльності нині вже майже винятково тими підприємницькими товариствами, які є юридичними особами приватного права. Водночас, на нашу думку, саме прагнення до гарантування за допомогою організаційно-

The article deals with the definition of the legal status and catalog of organizational and legal forms of public law legal entities in general, as well as primarily those with them that are created for the purpose of conducting commercial or non-commercial economic activities.

The attempt of legislative deprivation of the state and territorial communities the possibility of creating organizations aimed at systematic participation in entrepreneurial activity in the public interest under their founders as a result of the complete elimination from the domestic system of public law legal entities such now expanded organizational and legal forms as state and municipal (commercial and non-commercial) unitary enterprises, is considered.

It is noted that legislative changes of this kind can negatively affect the effectiveness of legal support for the social direction of the economy, unless the legislator proposes alternative organizational and legal guarantees for the sustainable satisfaction of interests the state and society, territorial communities and individual interests of consumers. At the same time, in our opinion, it is the desire to ensure, through the help of unitary legal entities of public law, socially (and more broadly – on the public interest, including in the field of security and defense of the state) oriented entrepreneurial activity should be considered by the legislator as a key factor in determining the legal status and features of

правових форм унітарних юридичних осіб публічного права соціально (і ширше – на публічний інтерес, у тому числі у сфері безпеки і оборони держави) орієнтованого господарювання мало б розглядатися законодавцем як ключовий чинник визначення правового статусу і ознак організаційно-правових форм юридичних осіб публічного права, які функціонують в сфері провадження господарської діяльності.

Метою пропонованої статті є встановлення тих об'єктивних закономірностей правового регулювання суспільних відносин за участі юридичних осіб публічного права – суб'єктів соціальної ринкової економіки, з яких має виходити законодавець, визначаючи правовий статус і конструюючи організаційно-правові форми відповідного кола юридичних осіб.

Задля реалізації сформульованої мети використано, зокрема, системний метод, який дозволив забезпечити комплексність у встановленні закономірностей правового регулювання відносин зі створення, функціонування та припинення юридичних осіб, а також структурно-функціональний метод, який сприяв розкриттю особливостей вияву ознак юридичної особи (як теоретичної конструкції) в елементах організаційно-правових форм юридичних осіб публічного права, а також встановленню їх взаємозв'язку з класифікаційними критеріями розмежування юридичних осіб приватного і публічного права.

У висновках наголошується, що законодавець має виходити з того, що правовий статус юридичних осіб публічного права як потенційних суб'єктів цивільно-правової відповідальності в частині її реалізації через звернення стягнення на певне майно з метою надання належної кредиторові (потерпілій стороні) компенсації має визначатися логічним взаємозв'язком між правовим режимом майна, закріпленого за юридичними особами публічного права, ймовірністю встановлення щодо їх зобов'язань безпосередньої чи субсидіарної відповідальності їх публічно-правових засновників та можливістю запровадження заборони застосування

organizational and legal forms of legal entities of public law that operate in the field of economic activity.

The goal of the proposed article is establishing of objective patterns of legal regulation of social relations with the participation of public law legal entities as subjects of the social market economy, from which the legislator should proceed, determining the legal status and constructing organizational and legal forms of the relevant circle of legal entities.

To achieve the stated goal, a systemic method was used, among other things, which allowed to ensure the complexity of the legal regulation with the creation, functioning and termination of public law legal entities, as well as a structural-functional method, which contributed to the disclosure of the features of the identified feature of a legal entity (as a theoretical construct) in the elements of organizational and legal forms of legal entities of public law, as well as the establishment of their relationship with the classification criteria for distinguishing between private and public law legal entities.

The conclusions emphasize that the legislator should proceed from the fact that the legal status of legal entities of public law as potential subjects of civil liability in terms of its implementation through the imposition of a levy on certain property in order to provide the creditor (injured party) with due compensation should be determined by the logical relationship between the legal regime of property assigned to public law legal entities, the likelihood of establishing direct or subsidiary liability of their public law founders for their obligations, and the possibility of introducing a ban on the application of certain organizational and legal forms of bankruptcy procedures to public law legal entities.

до юридичних осіб публічного права окремих організаційно-правових форм процедур банкрутства

Ключові слова: соціальна ринкова економіка, господарська діяльність, правосуб'єктність, юридичні особи публічного права, непідприємницьке товариство, узуфрукт, цивільно-правова відповідальність

Keywords: social market economy, economic activity, legal personality, legal entities of public law, non-entrepreneurial partnership, usufruct, civil liability

Постановка наукової проблеми. Прийняття Закону України від 09.01.2025 № 4196-IX «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» [1] (далі – Закон від 09.01.2025) актуалізувало питання про визначення правового статусу і каталогу організаційно-правових форм юридичних осіб публічного права загалом, а насамперед тих з них, які створюються з метою провадження комерційної або некомерційної господарської діяльності.

По суті йдеться про спробу законодавчого позбавлення держави і територіальних громад можливості створення організацій, націлених на систематичну участь у підприємницькій діяльності в публічному інтересі своїх засновників. Адже вищезгаданий Закон від 09.01.2025 передбачає повне усунення з вітчизняної системи юридичних осіб публічного права таких нині поширених організаційно-правових форм, як державні й комунальні (комерційні й некомерційні) унітарні підприємства, включно з казенними підприємствами. Натомість внаслідок чи то перетворення зазначених державних та комунальних комерційних підприємств, чи вже у порядку заснування нових організацій будуть створюватися або юридичні особи приватного права у формах акціонерних товариств чи товариств з обмеженою відповідальністю з єдиним (принаймні попервах) учасником в особі держави чи територіальної громади, або заздалегідь невизначені за своїми навіть видовими ознаками некомерційні товариства. До того ж заміна найменувань державних і комунальних некомерційних підприємств на нові найменування зі словами «некомерційне товариство» має відбуватися поза реорганізаційними відносинами з перетворення юридичної особи.

В сукупності такого роду законодавчі зміни здатні негативно позначитися на ефективності правового забезпечення соціального спрямування економіки, якщо тільки законодавцем не буде запропоновано альтернативні організаційно-правові гарантії сталого задоволення інтересів держави і суспільства, територіальних громад та індивідуальних інтересів фізичних осіб – споживачів. При цьому згадані гарантії мають бути незалежними від дієвості приватноправових (за економічною суттю переважно суто ринкових) і адміністративно-правових (ліцензування, оподаткування, контроль і нагляд з боку уповноважених органів державної влади і місцевого самоврядування) стимулів до провадження соціально орієнтованої господарської діяльності нині вже майже винятково тими підприємницькими товариствами, які є юридичними особами приватного права. Водночас, на нашу думку, саме прагнення до гарантування за допомогою організаційно-правових форм унітарних юридичних осіб публічного права соціально (і ширше – на публічний інтерес, у тому числі у сфері безпеки і оборони держави) орієнтованого господарювання мало б розглядатися законодавцем як ключовий чинник визначення правового статусу і ознак організаційно-правових форм юридичних осіб публічного права, які функціонують в сфері провадження господарської діяльності.

Оскільки вищезазначені питання донині залишалися переважно на периферії наукового дискурсу з визначення особливостей правового статусу юридичних осіб публічного права, вони потребують докладнішого висвітлення з урахуванням вищезгаданих законодавчих новел у контексті поєднання тих змістовно регулятивних (організаційних, правосуб'єктних, майнових тощо) і охоронних ознак юридичних осіб публічного права, щодо яких склався певний консенсус у науковому середовищі, а також зважаючи на юридичне значення публічного

інтересу, реалізацію якого вони покликані забезпечувати [2, с. 5–16; 3, с. 30–34; 4, с. 209–230; 5, с. 236–299; 6, с. 49–55], і необхідність розмежування закріплених за ними правових статусів у сферах дії норм публічного і приватного права [7, с. 3–36].

Мета статті. Враховуючи окреслений стан правового регулювання і суть невирішеної складової порушеної наукової проблематики юридичних осіб публічного права (йдеться про організаційно-правові гарантії додержання соціального інтересу в господарюванні юридичних осіб, які створюються уповноваженими суб'єктами публічних владних повноважень), метою пропонованої статті є встановлення тих об'єктивних закономірностей правового регулювання суспільних відносин за участі юридичних осіб публічного права – суб'єктів соціальної ринкової економіки, з яких має виходити законодавець, визначаючи правовий статус і конструюючи організаційно-правові форми відповідного кола юридичних осіб.

Методологія дослідження. Задля реалізації сформульованої мети поряд із загальнологічними методами аналізу, синтезу, індукції та дедукції використано такі спеціально-наукові методи, як системний, структурно-функціональний та формально-юридичний. Зокрема, системний метод дозволив забезпечити комплексність у встановленні закономірностей правового регулювання відносин зі створення, функціонування та припинення юридичних осіб; структурно-функціональний метод сприяв розкриттю особливостей вияву ознак юридичної особи (як теоретичної конструкції) в елементах організаційно-правових форм юридичних осіб публічного права, а також встановленню їх взаємозв'язку з класифікаційними критеріями розмежування юридичних осіб приватного і публічного права; формально-юридичний метод допоміг реалізувати завдання з конкретизації форм регулятивного впливу окремих правових засобів у межах функціонування цілісного механізму правового регулювання суспільних відносин за участі юридичних осіб публічного права як суб'єктів соціальної ринкової економіки.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Відправним пунктом видової класифікації юридичних осіб, їх правового статусу й окремих організаційно-правових форм є порядок створення і припинення тієї чи іншої правосуб'єктної організації. І серед традиційних способів створення юридичних осіб – розпорядчого, нормативно-явочного, дозвільного і договірного – законодавець в абзаці 2 ч. 2 ст. 81 ЦК України вирізняє саме розпорядчий спосіб як такий, що передбачає одноосібне волевиявлення уповноваженого носія публічних владних повноважень (за загальним правилом – органу державної влади або місцевого самоврядування) щодо утворення юридичної особи публічного права. Це задає єдиний вольовий вектор для всієї наступної діяльності новоствореної організації, визначений відповідним засновницьким волевиявленням спеціально уповноваженого суб'єкта владних повноважень.

Імперативна необхідність послідовного слідування такому, зазвичай одноосібному, волевиявленню зумовлює так само притаманну вищому органу юридичної особи публічного права унітарність (з рідкісними варіаціями у межах допустимої взаємодії кількох суб'єктів публічного права – наприклад, при створенні спільних комунальних підприємств) і сталий характер цілей її діяльності, похідних від функцій органу державної влади або місцевого самоврядування, який реалізує цивільну правосуб'єктність держави чи територіальної громади у корпоративних правовідносинах.

З цього погляду у постанові Великої Палати Верховного Суду від 10.07.2024 у справі № 573/1020/22 [8] цілком слушно наголошується на тому, що «однією з ознак юридичної особи публічного права є реалізація публічних інтересів держави чи територіальної громади». Варто лише додати, що таке ідеальне цілепокладання природно реалізується не тільки через вже згадану унітарність владного засновника, тотожного учасникові як органу формування волі державної або комунальної організації, а й через закріплення за нею на тому чи іншому правовому титулі майна так само винятково публічного власника, а також спеціальне визначення для неї певного обсягу цивільної правоздатності. Зазначені чинники власне й зумовлюють особливості організаційної єдності, майнової самостійності та власної правосуб'єктності юридичної особи публічного права у розрізі можливостей її участі передусім в регулятивних цивільних правовідносинах – включно з тими, що спрямовані на досягнення позитивного

соціального результату поза домінуванням звичайного комерційного інтересу з отримання максимальної прибутковості у будь-якій господарській діяльності.

Аналогічне переплетення організаційно-вольових, майнових і правосуб'єктних чинників характеризує адекватні матеріально-правовому статусу юридичної особи публічного права процесуальні форми, включно з визначенням належної судової юрисдикції щодо розгляду і вирішення справ за участі такого роду учасника судового процесу. І тут з точки зору матеріально-правової зумовленості процесуальної форми на перше місце виходить предметна ознака спірних правовідносин, у яких юридична особа публічного права, будучи господарюючим чи негосподарюючим суб'єктом, буде реалізовувати свою або приватноправову, або, навпаки, публічно-правову правосуб'єктність.

Приміром, Велика Палата Верховного Суду в своїй постанові від 26.02.2020 у справі № 461/2035/17 [9] при вирішенні питання щодо належної судової юрисдикції виходила з того, що Фонд гарантування вкладів фізичних осіб є «державною спеціалізованою установою, юридичною особою публічного права, що виконує функції державного управління у сфері гарантування вкладів фізичних осіб. Уповноважена особа Фонду в цьому випадку виконує від імені Фонду делеговані ним повноваження щодо гарантування вкладів фізичних осіб, а тому спір стосовно формування переліку вкладників, які мають право на гарантоване державою відшкодування коштів за вкладами за рахунок Фонду, та затвердження реєстру вкладників для здійснення гарантованих виплат є публічно-правовим та належить до юрисдикції адміністративних судів». Тобто характеристика порушених матеріальних правовідносин як сфери реалізації публічної правосуб'єктності відповідача визначила й форму судочинства, в якій має вирішуватися спір. З цієї точки зору слід наголосити й на значимості розмежування підприємницьких та непідприємницьких, господарюючих та негосподарюючих юридичних осіб публічного права і можливості поширення адміністративної юрисдикції не тільки на процесуальні відносини за участі негосподарюючих юридичних осіб відповідного виду, а й на відносини за участі принаймні деяких господарюючих юридичних осіб публічного права – зокрема, у сфері охорони здоров'я.

Згідно з ч. 3 ст. 81 ЦК України порядок утворення та правовий статус юридичних осіб публічного права встановлюються Конституцією України та законом. Серед іншого, це передбачає й існування спеціальних організаційно-правових форм таких юридичних осіб як виняткова державних або комунальних в розрізі юридичної характеристики всіх притаманних їм ознак загальної юридичної конструкції юридичної особи як правового засобу реалізації законних інтересів суб'єктів засновницького волевиявлення.

Крім того, тлумачення норми ЦК України про розпорядчий спосіб крізь призму ч. 2 ст. 19 Конституції України вказує на імпліцитне існування поряд з формальною ознакою порядку створення юридичної особи публічного права також і змістовного критерію належності спрямування діяльності такого учасника цивільних відносин на забезпечення виконання функцій суб'єкта владних повноважень, який реалізував засновницьке волевиявлення від імені держави або територіальної громади. Адже орган державної влади або місцевого самоврядування повинен діяти на підставі, у межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією і законами України, тобто відповідно до переважно імперативних приписів публічно-правового змісту. Вони, зокрема, мають чітко окреслювати і допустимий розсуд суб'єкта владних повноважень з приводу визначення організаційно-правової форми юридичної особи публічного права, процедур її створення і припинення.

Водночас утворення юридичних осіб зазначеного виду може здійснюватися через організаційно-процедурні механізми заснування (у тому числі спільного, що є доречним насамперед на рівні взаємодії органів місцевого самоврядування), реорганізації (у формі злиття, поділу, перетворення) або через виділ з іншої юридичної особи публічного права – хоча порядок такого виділу поки що чинним законодавством належним чином не конкретизується. Зважаючи на такий стан убачається доцільним закріплення можливості субсидіарного застосування окремих норм про порядок створення і припинення юридичних осіб приватного

права до відносин зі створення і припинення юридичних осіб публічного права, якщо інше не випливає зі спеціально-заборонних (спеціально-дозвільних) норм або приватноправового, або публічно-правового змісту.

Засновницькі повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування щодо юридичних осіб публічного права в загальних рисах визначені на рівні Конституції України, п. 9-1 ст. 116 якої надає Кабінету Міністрів України повноваження з утворення, реорганізації та ліквідації відповідно до закону міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, за якими вже на підставі норм спеціальних законів закріплюється статус юридичних осіб публічного права. З іншого боку, ч. 1 ст. 143 Конституції України надає можливість територіальним громадам села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування утворювати, реорганізовувати та ліквідовувати комунальні підприємства, організації і установи – що, серед іншого, утруднює намагання повністю усунути з вітчизняного права саму згадку про організаційно-правову форму унітарного (комерційного чи некомерційного) комунального підприємства як юридичної особи публічного права та зумовлює однозначну неконституційність норм, які заборонятимуть органам місцевого самоврядування реалізовувати окреслену частину їх повноважень.

Вияви регулятивної функції об'єктивного цивільного права тісно переплетені з формами втілення його охоронного впливу. З цього погляду істотним є те, що норми Закону від 09.01.2025, руйнуючи систему господарюючих юридичних осіб публічного права, кардинально вплинуть на ефективність охоронної функції цивільного права у сфері соціально значимого господарювання. Річ у тім, що правовий режим охоронних правовідносин за участі посутньо державних та комунальних юридичних осіб, якими і є юридичні особи публічного права, нерозривно пов'язаний з правовим режимом закріпленого за ними майна та спеціальним гарантіями збереження майнової бази їх функціонування.

Тривалий час правовий режим майна загалом усіх організаційно-правових форм юридичних осіб публічного права визначався правами господарського відання або оперативного управління. Натомість відповідно до Закону від 09.01.2025 обидва згадані обмежені речові права на об'єкти державної та комунальної власності має замінити насамперед споріднене з ними, традиційне для приватного права речове право узуфрукта. Втім, норми зазначеного Закону не переконують у більшій ефективності і навіть достатній правовій визначеності означеної новели з огляду на забезпечення інтересів публічно-правових засновників юридичних осіб публічного права, інших сторін правовідносин за участі зазначених юридичних осіб.

Суто структурно положення Закону від 09.01.2025 відповідають об'єктивному взаємозв'язку організаційно-процедурних, управлінських і майнових складових правового статусу юридичних осіб публічного права. Втім, це лише частково відображає закономірності визначення дійсно ефективних форм участі держави і територіальних громад у корпоративних відносинах, а створених ними юридичних осіб публічного права – у майнових цивільних, включно з господарськими, відносинах регулятивного характеру, оскільки не враховує відсутність різного роду спеціальних гарантій функціонування новостворених у формі юридичних осіб приватного права державних або комунальних акціонерних товариств і товариств з обмеженою відповідальністю у охоронних правовідносинах, виконавчому провадженні та процедурах банкрутства. Що ж стосується новели про державні та комунальні некомерційні товариства, то їх правовий статус і змістовні характеристики елементів організаційно-правової форми (крім майнового забезпечення в частині права узуфрукта) залишаються майже повністю не конкретизованими.

Поки що існуюча система юридичних осіб цього виду об'єднує організаційно-правові форми державних і комунальних: установ (зазвичай бюджетних, кардинально відмінних за своїм правовим статусом від їх приватноправових «тезків»); заздалегідь не визначених організацій (як непідприємницького, так і підприємницького спрямування); унітарних підприємств (комерційних, некомерційних, казенних). Спільними знаменниками для всіх зазначених організаційно-правових форм зазвичай постають: а) у корпоративних правовідносинах організаційно-управлінського характеру – передбачений абзацом 2 ч. 2 ст. 81 ЦК України

розпорядчий спосіб їх створення за волевиявленням уповноваженого носія публічних владних повноважень, а також вже згадана унітарність суб'єкта засновницьких повноважень та його формально-юридична тотожність вищому органу управління відповідної юридичної особи (за винятком спільних комунальних юридичних осіб, які можуть створюватися і управлятися від імені кількох територіальних громад водночас); б) у майнових правовідносинах – відмінний від права власності правовий режим майна, закріпленого за такого роду державними та комунальними юридичними особами (йдеться про право оперативного управління для непідприємницьких юридичних осіб і право господарського відання для підприємницьких).

Саме окреслені особливості загального регулятивного змісту в силу природного взаємозв'язку регулятивних і охоронних правовідносин визначають найістотніші складові правового статусу юридичних осіб публічного права тих або інших організаційно-правових форм як імовірних суб'єктів цивільно-правової відповідальності – надто на кінцевому етапі функціонування відповідного правового механізму, під час реалізації обов'язку щодо сплати належної потерпілій стороні (кредиторові) компенсації у виконавчому провадженні або при застосуванні процедур банкрутства неплатоспроможного боржника. Адже одним з елементів правового режиму майна юридичних осіб публічного права може бути законодавча заборона щодо звернення стягнення на певні види закріпленого за ними майна.

У контексті Закону від 09.01.2025 йдеться про збереження на перехідний період існування організаційно-правових форм державних та комунальних унітарних підприємств чинних правил про відповідальність казенного підприємства за своїми зобов'язаннями лише коштами, наявними у його розпорядженні, та субсидіарну відповідальність за такими зобов'язаннями держави в особі органу, до сфери управління якого належить таке підприємство, у разі недостатності наявних у нього коштів для виконання відповідного обов'язку. Крім того, Закони України від 21.09.2006 № 185-V «Про управління об'єктами державної власності» [10] та від 21.05.1997 № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» [11] доповнено нормами про те, що: орган державної влади, до сфери управління якого належить державне некомерційне товариство, не несе відповідальності за його зобов'язаннями, крім випадків, потенційно передбачених саме зазначеним спеціальним Законом України від 21.09.2006; територіальна громада як учасник комунального некомерційного товариства не несе відповідальності за його зобов'язаннями, крім випадків, передбачених законом (назагал невизначеним, тобто сформульовано бланкетну норму). Нарешті, слід згадати і про фактичне несення нині державою субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями державних підприємств, установ і організацій згідно з нормами Закону України від 05.06.2012 № 4901-VI «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» (далі – Закон України від 05.06.2012) [12].

Натомість субсидіарна відповідальність єдиного учасника наразі юридичної особи публічного права, згодом формально «трансформованої» в юридичну особу приватного права (проте державного сектору економіки), новостворену шляхом перетворення унітарного державного підприємства або первісного заснування, по суті зникає зі сфери цивільно-правової відповідальності юридичних осіб тих організаційно-правових форм, які завдяки реалізації норм Закону від 09.01.2025 вибуватимуть з кола юридичних осіб публічного права. Йдеться про майже повне усунення не тільки державних, а й комунальних юридичних осіб публічного права зі сфери господарювання, оскільки унітарні державні та комунальні підприємства, правовий статус яких конкретизовано в Господарському кодексі України, разом з цим правовим актом заплановано відправити у юридичне небуття.

Принаймні на відносини за участі державних акціонерних товариств (АТ) і товариств з обмеженою відповідальністю (ТОВ), створених замість державних унітарних підприємств згідно з Законом від 09.01.2025, дія Закону України від 05.06.2012 не поширюватиметься – звісно, якщо він не зазнає змін і доповнень, спрямованих на убезпечення окремих державних АТ і ТОВ від загрози звернення стягнення на стратегічно важливе для виконання їх цілей майно та наступної ліквідації такого роду неплатоспроможного боржника у справі про його банкрутство.

Так само не проглядається узгодження Закону від 09.01.2025 і чинного Закону України від 05.06.2012 щодо окреслених елементів правового статусу суб'єктів цивільно-правової відповідальності – державних некомерційних товариств, які становитимуть формально невизначений господарюючий «залишок» від колишніх унітарних підприємств – у тому розумінні, що на тлі скасування правових режимів господарського відання і оперативного управління саме некомерційні товариства напевно будуть переважними володільцями і користувачами державного або комунального майна на праві узуфрукта. Більше того, Закон від 09.01.2025 встановлює своєрідне правило за умовчанням, відповідно до якого передбачається передача майна, закріпленого на праві господарського відання, що не підлягає приватизації, та майна, закріпленого на праві оперативного управління, юридичній особі – правонаступнику державного або комунального унітарного підприємства на праві узуфрукта державного або комунального майна. Однак про жодні перепони в частині звернення стягнення на зазначене майно законодавець чомусь не згадує.

Так само можна припустити, що некомерційне товариство (аналогічно за умовчанням) слід буде класифікувати як юридичну особу приватного права – причому не за критерієм суб'єкта засновницького волевиявлення, а за критерієм загальної для приватного права організаційно-правової форми товариства як дійсного або потенційно можливого об'єднання осіб. Зазначене, однак, не виключає можливості інтеграції конструкції товариства в майбутню систему юридичних осіб публічного права. Втім, вже натепер доводиться констатувати можливість створення Законом від 09.01.2025 суцільної правової невизначеності у таких ключових для правового статусу згаданих в ньому юридичних осіб питаннях, як правовий режим закріпленого за ними майна (чи є обмеження у зверненні стягнення на предмет узуфрукта) та субсидіарна або подекуди навіть безпосередня відповідальність держави як одноосібного засновника державних юридичних осіб – узуфруктаріїв.

Необхідність встановлення зазначених нами спеціальних заборон звертати стягнення на майно публічних форм власності постає тим більш виразно, що вони мали б бути логічною передумовою для запровадженого Законом від 09.01.2025 правила про те, що провадження у справах про банкрутство боржників – казенних підприємств, державних некомерційних підприємств, державних некомерційних товариств і бюджетних установ, а також санація таких боржників до відкриття провадження у справі про банкрутство не допускаються (такий підхід принаймні у визначенні суб'єктного складу віддзеркалює вже наявний припис ч. 4 ст. 2 Кодексу України з процедур банкрутства з додаванням згадки про державні некомерційні підприємства). Подібною передумовою для бюджетних установ відповідно до п. 12 ст. 2 Бюджетного кодексу України є їх визначення як органів державної влади або місцевого самоврядування, або організацій, що створені ними у встановленому порядку та повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету. Тож можна стверджувати про системний взаємозв'язок згаданих норм Бюджетного кодексу і Кодексу України з процедур банкрутства (як в нинішньому, так і в передбаченому Законом від 09.01.2025 вигляді) з одного боку, та їх узгодженість з порядком покладання Законом України від 05.06.2012 безпосередньо на державу обов'язку з виконання судових рішень про стягнення грошових коштів з такого різновиду непідприємницьких юридичних осіб, як державні органи, з іншого.

Висновки. На підставі вищевикладеного можна зробити такі висновки.

1. Розпорядчий спосіб створення юридичних осіб публічного права такими суб'єктами здійснення засновницького волевиявлення, як органи державної влади або місцевого самоврядування за посередництва спеціальних норм, що визначають компетенцію, повноваження, межі і способи реалізації згаданих органів постає водночас і як організаційно-процедурний, і як змістовно-функціональний критерій виокремлення зазначеного виду юридичних осіб загалом. Наявність останнього критерію тісно пов'язана з матеріально- і процесуально-правовими гарантіями сталого функціонування юридичної особи публічного права в регулятивних (передусім речових і зобов'язальних) та охоронних (насамперед при застосуванні заходів цивільно-правової відповідальності та її реалізації у правовідносинах з примусового виконання рішень або в процедурах банкрутства) цивільних відносинах.

2. Передбачене Законом від 09.01.2025 фактичне усунення з правової системи України організаційно-правових форм унітарних державних і комунальних підприємств посутньо суперечить основоположній засаді юридичної рівності учасників цивільних відносин, необґрунтовано звужуючи можливості держави і територіальних громад: вести через створені ними юридичні особи підприємницьку діяльність; ефективно розпоряджатися при її провадженні належним публічним власникам майном саме в публічному інтересі; забезпечувати за допомогою адекватних правових режимів (майна, закріпленого за юридичними особами публічного права, а також їх відповідальності) збереження, цільове і максимально ефективне використання майна публічних власників – засновників юридичних осіб публічного права.

3. Обмеження можливості участі держави і територіальних громад у корпоративних відносинах, пов'язаних зі створенням підприємницьких (комерційних) юридичних осіб публічного права істотно звужує сферу дії тих організаційно-правових, майнових (у сфері регулятивних правовідносин) та захисних (у сфері охоронних правовідносин) гарантій соціального спрямування діяльності державних і комунальних суб'єктів господарювання, які не мають і не можуть мати аналогів в організаційно-правових формах юридичних осіб приватного права.

4. Законодавець має виходити з того, що правовий статус юридичних осіб публічного права як потенційних суб'єктів цивільно-правової відповідальності в частині її реалізації через звернення стягнення на певне майно з метою надання належної кредиторові (потерпілій стороні) компенсації має визначатися логічним взаємозв'язком між правовим режимом майна, закріпленого за юридичними особами публічного права, ймовірністю встановлення щодо їх зобов'язань безпосередньої чи субсидіарної відповідальності їх публічно-правових засновників та можливістю запровадження заборони застосування до юридичних осіб публічного права окремих організаційно-правових форм процедур банкрутства.

Перспективи подальшого дослідження порушеної проблематики убачаються у висвітленні особливостей вияву окремих ознак теоретичної конструкції юридичної особи у правовому статусі певних підвидів юридичних осіб публічного права та їх організаційно-правових формах, а також у визначенні особливостей правового регулювання різних видів цивільних відносин за участі зазначених юридичних осіб.

Посилання:

1. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб : Закону України від 09.01.2025 № 4196-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text/

2. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. 328 с.

3. Зеліско А. В. Підприємницькі юридичні особи приватного права як суб'єкти цивільних правовідносин : монографія. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2017. 445 с.

4. Зозуляк О. Непідприємницькі юридичні особи як суб'єкти цивільного права: теоретичний та практичний аспекти : монографія. Тернопіль : Підручники та посібники, 2017. 432 с.

5. Примак В. Д. Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 432 с.

6. Первомайський О. О. Поняття юридичної особи публічного права: окремі недоліки норм чинного законодавства. Приватне право і підприємництво. 2019. № 19. С. 49–55.

7. Ключковський Ю. Категорія «юридична особа» з точки зору публічного права. Український часопис конституційного права. 2023. № 4. С. 3–36. URL : https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2023-4/pdfs/1-yurii-kliuchkovskyi-katehoriia-yurydychna-osoba-tochky-zoru-publichnoho-prava.pdf/

8. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10.07.2024 у справі № 573/1020/22. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/121104622/

9. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 26.02.2020 у справі № 461/2035/17. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/87951360/

10. Про управління об'єктами державної власності : Закон України від 21.09.2006 № 185-V. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text/

11. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text/

12. Про гарантії держави щодо виконання судових рішень : Закон України від 05.06.2012 № 4901-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4901-17#Text/

Статтю було подано	31.03.2025	The article was submitted
Статтю було прийнято	18.04.2025	The article was accepted